

O SURSĂ DOCUMENTARĂ INEDITĂ ȘI ORIGINALĂ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI : CARTEA DE IMPRESII A CASEI „CAPȘA”

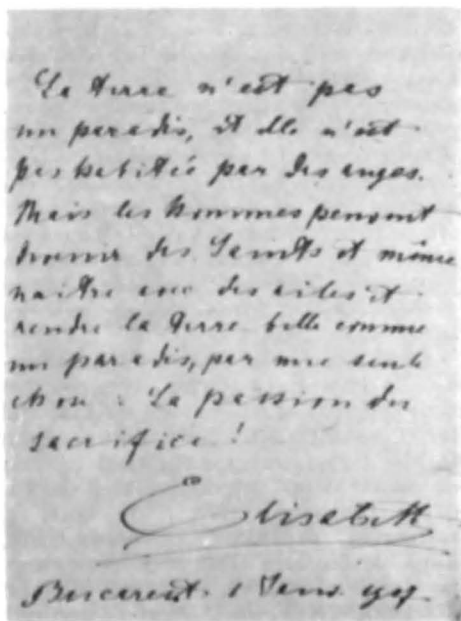
MARIA IONIȚĂ

Firma „Casa Capșa, Fondat 1852”¹, așezată discret pe fațada clădirii de pe Calea Victoriei nr. 36, care adăpostește și astăzi restaurantul cu numele celor ce l-au întemeiat, amintește posterității de unul din localurile renumite ale Bucureștiului de altădată, punct de întâlnire a protipendadei, a lumii mondene, a unor cunoscute personaje politice și, în aceeași măsură, a lumii artistice din „micul Paris”, cum era supra-numită capitala României în acea vreme.

Începutul Casei „Capșa”, modest, ca orice început, îl face deschiderea, la 6 iulie 1852², în Hanul Damari³ de pe Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei), peste drum de Hanul și biserica Zlătari, a cofetăriei „La doi frați, Anton și Vasile Capșa”. Ei se numărau printre cei 12 copii ai românului macedonean Constantin Capșa, „cojocar subțire pe piața Bucureștiului”⁴, și ai Anei Vasilie, din Ploiești. Beneficiind de cunoștințele și experiența dobândită de Vasile Capșa în meșteșugul cofetăriei ca ucenic la Constantin Lefteru (Alexandru Elefterescu)⁵ și de capitalul mai substanțial al pitaru-lui Anton Capșa, fost funcționar la Departamentul Vistieriei⁶, întreprinderea celor doi frați cunoaște în cîțiva ani o dezvoltare înfloritoare. Aproximativ direct de la Paris sau Londra, prin strădaniile lui Vasile Capșa, firma abia înființată introduce în consum o serie de produse necunoscute pînă atunci la noi: bomboane fondante, ouă de ciocolată, caramelle, fructe zaharisite⁷ ș.a. La acestea se adaugă tradiționalele produse ale cofetăriei de tip oriental: baclavale, sarailii, cataifuri, rahat. În 1858, reușesc să deschidă, pentru scurt timp, o sucursală la Craiova⁸, sub conducerea

unui al treilea frate, Constantin, pe care-l iau ca asociat, lărgind firma.

Dar adevăratul triumf al Casei „Capșa” și renumele de care s-a bucurat, începînd cu ultimul sfert al secolului trecut, este legat de personalitatea lui Grigore Capșa, cel care, la 15 ani, în 1866, este trimis de părinți la Paris, pentru a se perfecționa și a învăța toate tainele meseriei de cofetar, la Casa „Boissier”⁹, cunoscută mai ales prin calitatea superioară a produselor din ciocolată. După ce se întoarce în țară, tinărul Grigore Capșa, înzestrat cu calitățile necesare unui om

Insemnare a reginei Elisabeta în Cartea de impresii a Casei „Capșa”, datată 1 ianuarie 1907

de afaceri și stăpînind ca nimeni altul meseria, dorește să ridice meșteșugul cofetăriei și patiseriei românești la rangul de artă, modernizindu-l. Eforturile sale se materializează în cadrul noii cofetării pe care-o deschide în 1868, împreună cu fratele său, Constantin, sub firma „La doi frați, Constantin și Grigore Capșa”, în casele marelui logofăt Iancu Slătineanu, al căror posesor devine din 1872¹⁰, rămase, cu mici modificări, sediul Casei „Capșa”, pînă astăzi. După ce, în 1874, devine singurul proprietar al cofetăriei, Grigore Capșa trece la amenajarea și lărgirea vechiului local, adăugîndu-i, în 1881¹¹, hotelul și restaurantul „Capșa”, iar zece ani mai tîrziu, în locul farmaciei Bruss (Calea Victoriei colț cu str. Nouă, azi Edgar Quinet), „inaugurează salonul de consumație ce avea să devină vestita cafenea Capșa de mai tîrziu”¹². La toate expozițiile naționale sau universale la care participă începînd cu 1873, la Viena, Paris, Bordeaux, București, produsele Casei „Capșa”, sînt deosebit de apreciate, primind cele mai înalte distincții pentru calitatea, ingeniozitatea combinațiilor și modul de prezentare. Cu ocazia organizării expoziției universale de la Paris, din anul 1900, Casa „Capșa” primește aprecieri elogiatoare, C. Dervilly precizînd că „... grație unui dibaci specialist, Grigore Capșa, București posedă un stabiliment de cofetărie și patiserie care rivalizează cu cele mai mari case ale noastre de pe Bulevarde. Această întreprindere... se clasează în primul rang al caselor mari de alimentație prin îngrijirea ce a adus tuturor preparațiilor delicate care constituie luxul mesei”¹³.

După moartea lui Grigore Capșa, survinută în 1902, Casa „Capșa” este condusă timp de mai mulți ani de Ștefan, fiul lui Constantin, singurul dintre copiii fraților Capșa care a îmbrățișat meseria de cofetar. După o îndelungată și fructuoasă coexistență alături de hotel și restaurant, în 1938¹⁴, cafeneaua, care, după desființarea Terasei Oteteleșeanu, pe locul căreia s-a construit Palatul Telefoanelor, „devenise locul de întîlnire al poezilor și literaților”, este suprimată pentru mărirea spațiului destinat restau-

Fotografie a actriței franceze Sarah Bernhardt purtînd și dedicația autografă pentru proprietarul Casei „Capșa”

rantului. Dar Capșa a fost „mai mult decît un hotel, o cofetărie sau o cafenea, a fost într-un fel, buricul țării și cronică ei vie... o permanență în viața acestui oraș”¹⁵.

Într-adevăr, răsfoind cu interes, dar și cu adîncă emoție Cartea de impresii a Casei „Capșa”, aflată în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României¹⁶, avem certitudinea că afirmația de mai sus este pe deplin întemeiată. Între prima însemnare, datată „București, 1 ianuarie 1907”, datorată reginei Elisabeta, care afirmă că „oamenii... pot să jacă pămîntul frumos ca un paradis printr-un singur lucru: pasiunea sacrificiului”¹⁷, și ultima, constînd din cîteva măsuri muzicale din *Dansul mirilor*, cuprins în baletul *Întoarcerea din adîncuri* al compozitorului Mihail Jora, datată „București, 11 ianuarie 1964.”¹⁸ se succed gînduri, aprecieri, maxime, atitudini revelatoare pentru marcarea spiritului celor

Ștefan Popescu, *Priașaj*, 1917

care le-au conceput. Pe rind, oameni politici, scriitori, compozitori, artiști dramatici, artiști plastici își înseamnă pe răbojul timpului trecerea lor prin restaurantul sau cafeneaua „Capșa” și, implicit, trecerea lor prin viața Capitalei.

În februarie 1907, viața artistică a Bucureștiului cunoaște un moment de excepție: vizita compozitorului italian Pietro Mascagni, care, după premiera mondială a operei sale *Cavaleria rusticana*, la 17 mai 1890, pe scena teatrului „Costanzi” din Roma¹⁹, dobândise o celebritate la fel de mare ca aceea a lui Rossini sau Verdi. Iubitorii de operă din România făcuseră cunoștință cu *Cavaleria rusticana* încă din aprilie 1891²⁰, când creația tinărului compozitor livornez, socotit de critica mondială succesorul legitim al tradițiilor muzicii lirice italiene și, în același timp, reformatorul ei, a fost prezentată la București, cu Hariclea Darclee în rolul Santuzzei. Cele două concerte, susținute, pe 11 și respectiv 14 februarie 1907²¹, de orchestra Ministerului Instrucțiunii Publice, sub bagheta maestrului italian, au avut „un succes triumfal”, ele incluzând în program, pe lângă uvertura din *Tanhäuser* de Richard Wagner, fragmente din chiar compozițiile lui Mascagni, *Amico Fritz* și *Gavotta delle bambole*, și, firește, cunoscutul *intermezzo* al *Cavaleriei rustice*. Așa cum

George Demetrescu-Mirea, *Cap de copil*, 1918

ne relatează presa timpului, încă de la sosirea sa în București, Pietro Mascagni „a fost... obiectul celor mai vii manifestațiuni de entuziasm. La Gara de Nord

Jean Alexandru Steriadi, *Portret de bărbat*, 1919

a fost primit de colonia italiană și de mulți admiratori ai săi. S-au dat serate și prinzuri în onoarea sa”²². Cu siguranță unul din prinzuri va fi avut loc în saloanele restaurantului Capșa, imediat după primul concert, pentru că în Cartea de impresii de care ne ocupăm este consemnată prezența lui Mascagni acolo prin câteva măsuri muzicale din intermezzoul *Cavaleriei rustice*, semnate de compozitor și datate „București, 11/24 februarie 1907”²³.

O adevărată „sărbătoare muzicală” avea loc în București un an mai târziu, în ianuarie 1908²⁴, cînd, pe atunci tînărul, dar deja cunoscutul nostru virtuos-violonist și compozitor George Enescu, aflat într-un turneu european, făcea un popas în capitala României, unde susținea două concerte în sala Teatrului Național, pe 6 și 13 ianuarie. Aceeași orchestră a Ministerului Instrucțiunii Publice interpreta, sub bagheta lui Enescu, câteva dintre propriile sale compoziții începînd cu *Poema română*, opus 1, ce fusese executată în primă audiere la Paris, la 6 februarie 1898, în concertele Colonne²⁵ și pe care Eduard

Wachmann, conducînd orchestra „Filarmonicii”, o făcuse cunoscută bucureștenilor într-un concert simfonic ținut sub cupola Ateneului, la 1 martie 1898²⁶. În programul concertelor din ianuarie 1908 mai figurau simfonia în mi bemol major compusă de Enescu în 1905 și cele două *Rapsodii române* în re major și în la major, datînd din 1901—1902. De un succes deosebit s-au bucurat „parlea a doua a simfoniei, împreună cu *Poema română*” care „au și fost cele mai gustate de public”²⁷. De altfel, prezența lui George Enescu în București în acel ianuarie 1908 este marcată și în Cartea de impresii a braseriei „Capșa” tocmai printr-o măsură muzicală din încîntătoarea sa Simfonie în mi bemol²⁸.

Pe aceeași filă se mai păstrează pentru posteritate o fotografie, o însemnare și un autograf care amintesc de un alt „monstru sacru”, de data aceasta al teatrului: marea actriță franceză Sarah Bernhardt. „Divina”, cum era numită în epocă, a fost prima oară oaspete al României în anul 1881²⁹ cînd, făcînd un turneu în Anglia, Franța de mijloc, Italia de Nord, Grecia, Ungaria, Elveția, Belgia și Olanda, a dat reprezentații și la Iași cu *Dama cu camelii* de Alexandre-Dumas-fiul, *Froufrou* de Meilhac și Halévy și *Adrienne Lecouvreur* de Scribe și Legouvé. Deși unii din marii critici de teatru care i-au urmărit și aplaudat strălucitoarea evoluție nu apreciau rolul pe care-l jucau în cariera actriței aceste lungi și obositoare turnee în jurul lumii, considerînd, ca George Bernard Shaw de pildă, că arta ei dramatică pierde coborînd „din teatrul național în care și-a făcut jauma spre a se afirma în spectacole de turneu”³⁰, ea va continua să le facă transformîndu-se într-un remarcabil mesager al artei și școlii teatrale franceze. Un al doilea mare turneu, în care, de data aceasta sînt incluse trei localități românești — București, Galați, Sulina —, are loc în 1893, în capitala României, Sarah Bernhardt susținînd, în luna aprilie a anului respectiv, spectacole cu *Fedora* și *La Tosca* de Sardou, *Jeanne d'Arc* de Barbier și *Froufrou* de Meilhac și Halévy³¹. Spectacolele au loc în sala Teatrului Național, care

Geophres — Scott, *Dorobanț*, 1919

În toate serile ... e plină de toată aristocrația bucureșteană și altă lume ce se acață de lumea înaltă. Se spunea — și așa era — că au fost jemei care și-au ipotecat casele ca să-și poată cumpăra diamante, toalete și plăți loja în care să figureze la celebrele reprezentațiuni”³².

În noiembrie 1904, Sarah Bernhardt, „unica artistă europeană, adevărată celebră”³³, este din nou așteptată în București, unde sosește însoțită de întreaga trupă (40 persoane) a teatrului ce-i purta numele și de „trei vagoane de decoruri și costume proprii”. Reprezentațiile au loc în sala Teatrului Liric între 8 și 15 noiembrie 1904, din repertoriu făcând parte *La Sorciere* (Vrăjitoarea), *Fedora* și *La Tosca* de Sardou, *L’Aiglon* (Vulturășul) de Edmond Rostand, în care interpretează, în travesti, rolul duceului de Reichstadt și *Dama cu camelii* a lui Dumas-fiul³⁴. Ziarele anunțau că „cea mai mare tragediciană a Franței ... vine... pentru ultima oară în București”³⁵, deci acest turneu din 1904 ar putea fi socotit turneu său de adio din România. Se va fi întâmplat însă ca în cazul „turneului american de adio al lui Madame Sarah Bernhardt”³⁶ din 1905 — 1906,

Nicolae Vermont, *Soră de caritate*, 1920

căruia i-au urmat apoi încă alte trei „turnee americane de adio”, intrucit însemnarea purtind autograful actriței din Cartea de impresii de la „Capșa” este datată „1908”. Fotografia, prezentind-o pe actriță în 1888, cu siguranță în rolul Francine de Riverolles din piesa *Francillon* de Alexandru Dumas-fiul, poartă dedicația: „Domnului Capșa, în amintirea bunei și amabilei sale ospitalități”. Pe pagina alăturată, citeva cuvinte măgulitoare străbătute de simpatie pentru poporul nostru. „Sint profund admiratoare în fața acestui oraș. Îubesc poporul român atât de artist, patriot, înțelept și puternic! Sarah Bernhardt, 1908”³⁷.

N-ar trebui trecută cu vederea prezența, în Cartea de impresii a Casei „Capșa”³⁸, a celei care, deși a trăit și scris departe de țară, i-a rămas profund atașată, susținând, în același timp, o bogată activitate patriotică, pe tărîm diplomatic în favoarea României și pe care poetul francez Auguste Dorchain o caracteriza atât de frumos. „Să fi sufletește profund român, perfect francez prin vorbire și pe de-asupra poet: aceasta este Elena Văcărescu”³⁹. Răsfoind aceeași prețioasă sursă documentară, nu

Alexandru C. Satmari, *Biserica*, 1922

poți să nu te oprești măcar asupra ultimei strofe a poeziei *Birutorii*, a lui Radu D. Rosetti (1874—1964), datată 1907, în care, cu ironie, dar și amărăciune, afirmă.

*„C'ășa s'alege în a lumii piață;
Eroii cu salutul ... după moarte,
Și norocoșii cu triumfu'n viață”*⁴⁰.

Sau să guști savoarea, adevărul și adincul înțeles, am putea spune chiar filozofic al cuvintelor autorului *Vieții la țară* și a lui Tănase Scaliu, Duiliu Zamfirescu (1858—1922), recomandându-l, încă o dată, ca pe un bun cunoscător al naturii umane: *„Caracterele oamenilor sunt ca vinurile închuse: te găsești totdeauna înaintea unei etichete, și, în general, e bine să nu bei butelca pînă la fund, fiindcă, chiar atunci cînd vinul corespunde cu eticheta, dai de drojdie”*⁴¹.

Nu poți să nu citești cu admirație și respect cele scrise de Take Ionescu, cu siguranță în 1908, cînd, devenit proaspăt lider al Partidului Conservator Democrat, afirma ca pe o profesiune de credință că: *„Mai mult ca oricînd sînt convins că pentru a fi șef de partid,*

*trebuie să fi mai mult decît un om de partid”*⁴².

Un grupaj aparte în Cartea de impresii a Casei „Capșa” putem considera a fi cel format din „autografele” de factură proprie constînd din desene sau acuarele ale citorva din apreciații noștri artiști plastici, care au trecut prin saloanele renumitului restaurant sau și-au ales modelele dintre obișnuirii nu mai puțin celebrei cafenele. Într-un cap de copil semnat „*Mirea, 1918*”⁴³ recunoaștem mina sigură cu care George Demetrescu-Mirea (1854—1934) purta creionul conté, instrumentul său preferat, atunci cînd desena *„fără o oprire, fără o întrerupere. După ce conturul a fost fixat, revine tot așa de pe îndelete, pentru umbre, în linii paralele, mai groase sau mai subțiri ... lăsînd între ele cîteva centre luminoase. Uneori ... face uz și de estompă”*⁴⁴. Cîteva pagini mai departe ne atrage atenția un laviu de tuș semnat „*Ștefan Popescu, 1917*”⁴⁵. Individualizînd, în prim plan, cîteva copaci, desenul ne amintește, încă o dată, că în lucrările cunoscutului artist *„copacul este tratat ca un element esențial, cu toată atenția și cu toată dragostea pe care o merită. Fiecare exemplar este un adevărat portret...”*⁴⁶.

Un alt artist căruia desenul, mai mult decît pictura, îi dădea satisfacții deosebite, răspunzînd mai bine *„sensibilității sale rafinate, nevoii sale de exprimare, rapidă și nervoasă, interesului său pentru aspectele vieții, ale societății în care trăia”*⁴⁷ este Jean Alexandru Steriadi (1880—1957). În portretul de bărbat datat 1919, existent pe una din filele Cărții de impresii de la „Capșa”⁴⁸ și care ne amintește de binecunoscutul său evreu, regăsim maniera de a desena a artistului, cu mici hașuri, puncte, virgule, noduri, mici pete ieșind din plimbarea degetului pe linia încă udă.

*„Nicolae Vermont, 1920”*⁴⁹ este semnat un alt desen, în creion de această dată, schițînd chipul unei infirmiere și în care recunoaștem maniera artistică a celui care, făcînd parte din școala lui Ștefan Luchian, era *„foarte muncitor și fertil, conștiincios... un desenator cu multe însușiri de gust și de precizie”*⁵⁰.

Nu mai puțin reușite și revelatoare pentru arta autorilor lor sînt desenele lui Geophres-Scott — un dorobanț, M. Teișanu — o tină ră femeie, sau Alexandru C. Satmary — clopotnița și turla unei biserici⁴¹.

Din păcate, această sumară trecere în revistă nu ne îngăduie nici pe departe să epuizăm prețiosul material de studiu pe care ni-l oferă manuscrisul prezentat. O dorim doar începutul unei lucrări viitoare, care, adîncind cercetarea făcută pînă acum, să redea tabloul complet al importanței documentare și muzeografice a Cărtii de impresii de la „Capșa”.

NOTE

¹ Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. I (1871—1877), București, 1987, p. 55

² Dr. Nicolae I. Angelescu, *Negustorii de odinioară. Grigore Capșa și familia sa (1841—1902)*, București, 1940, p. 7

³ Ibidem

⁴ Ibidem, p. 3

⁵ Ibidem, p. 6

⁶ Ibidem, p. 4

⁷ Ibidem, p. 8

⁸ Ibidem

⁹ Ibidem, p. 9

¹⁰ Ibidem, p. 10

¹¹ Gheorghe Crutzescu, *Podul Mogoșoaiei. Povestea unei străzi*, București, 1987, p. 130. După dr. N. I. Angelescu, hotelul și restaurantul de lux ar fi fost construite în 1886 (*op. cit.*, p. 11).

¹² Dr. Nicolae I. Angelescu, *op. cit.*, p. 12

¹³ Ibidem

¹⁴ Gh. Crutzescu, *op. cit.*, p. 134

¹⁵ Ibidem, p. 127, p. 134

¹⁶ Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 88172

¹⁷ Ibidem, f. 1

¹⁸ Ibidem, f. 81

¹⁹ George Sbârcea, *Fabuloasa aventură a Căveriei rustice*, București, 1978, p. 7

²⁰ Ibidem, p. 93

²¹ „Revista musicală și teatrală”, anul III nr. 30, București, martie 1907, p. 444

²² Ibidem

²³ Muz. Naț. de Ist. a României, nr. inv. 88172, f. 41

²⁴ „Teatru și muzică”, anul I, nr. 5—6, 1 ianuarie 1908, p. 5

²⁵ Andrei Tudor, *George Enescu. Viața în imagini*, București, 1964, p. 11

²⁶ Ibidem

²⁷ „Revista musicală și teatrală”, anul IV, nr. 38, ianuarie 1908, p. 11

²⁸ M.N.I.R., nr. inv. 88172, f. 49

²⁹ Cornelia Otis Skinner, *Madame Sarah. Viața actriței Sarah Bernhardt*, București, 1974, p. 250

³⁰ Ibidem, p. 341

³¹ „Universul”, nr. din 28 martie/9 aprilie — 4/16 aprilie 1893, p. 3

³² Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. II (1885—1900), București, 1928, p. 149—150

³³ „Universul”, an XXII, nr. 305, din 5 noiembrie 1904, p. 3

³⁴ „Universul”, an XXII, nr. 310—316, din 10—16 noiembrie 1904, p. 3; 5

³⁵ „Universul”, an XXII, nr. 305 din 5 noiembrie 1904, p. 3

³⁶ Cornelia Otis Skinner, *op. cit.*, p. 337

³⁷ M.N.I.R., nr. inv. 88172, f. 49

³⁸ M.N.I.R., nr. inv. 88172, f. 45

³⁹ Eugene Pahonțu, *L'activité patriote d'Hélène Vacaresco. Contribution au folklore roumain en France*, Paris, 1929, p. 16

⁴⁰ M.N.I.R., nr. inv. 88172, f. 43

⁴¹ Idem, f. 39

⁴² Idem, f. 47

⁴³ Idem, f. 53

⁴⁴ George Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, vol. II, Buc., 1945, p. 111

⁴⁵ M.N.I.R., nr. inv. 88172, f. 65

⁴⁶ George Oprescu, *Ștefan Popescu*, București, 1958, p. 21

⁴⁷ George Oprescu, *Jean Alexandru Steriadi*, București, 1961, p. 8

⁴⁸ M.N.I.R., nr. inv. 88172, f. 75

⁴⁹ Idem, f. 77

⁵⁰ George Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, vol. II, București, 1945, p. 165

⁵¹ M.N.I.R., nr. inv. 88172, f. 63; f. 67; f. 73.

RÉSUMÉ

L'auteur de l'article présente une pièce émouvante du patrimoine du musée d'Histoire de la Roumanie — le livre d'impressions de la Maison „Capșa”, „Capșa” qui représentait „plus qu'un hôtel, une confiserie où un café”, une chronique vivante, une permanence dans la vie de Bucarest, débutant au milieu du siècle passé.

Dans le livre d'impressions de la Maison „Capșa”, se succèdent des pensées, des appréciations, des maximes, des attitudes révélatrices pour marquer l'esprit de ceux qui les ont conçues. Tour à tour des hommes politiques, des écrivains, des compositeurs, des artistes dramatiques, de artistes plastiques notent au cours des années leurs passages par le restaurant où le café Capșa et, implicitement, leurs passages par la vie de la capitale.